

Wstęp

Adrian Frutiger – wybitny twórca i jednocześnie wielka postać światowej typografii – urodził się 24 maja 1928 roku w szwajcarskim Unterseen. W młodości studiował grafikę w Szkole Rzemiosła Artystycznego w Zurychu. W 1952 przeniósł się do Paryża, gdzie pracował blisko czterdzieści lat. Dzisiaj mieszka w Bremgarten-Berne w rodzinnej Szwajcarii. Mimo niezaprzeczalnego mistrzostwa i wielu wyróżnień oraz nagród, które otrzymał, zachował skromność i prostotę, dzięki którym jest lubiany, a także uważnie słuchany przez twórców z całego świata.

Frutiger należy do najlepszych europejskich specjalistów komunikacji wizualnej. Jego prace uhonorowano m.in. moguncką Nagrodą Gutenberga (1986), a także prestiżową nagrodą „Designer 2007” przyznaną przez szwajcarskie Ministerstwo Kultury „za wywarcie ogromnego wpływu na wizualne otoczenie milionów ludzi”. Od 1993 roku jest również oficerem francuskiego Ordre des Arts et des Lettres.

W swojej twórczości opiera się na solidnych podstawach różnych dziedzin wiedzy. Połączył w jedno dogłębną znajomość grafiki i typografii z elementami psychologii, socjotechniki, historii, etnografii oraz innych dyscyplin, pozornie wcale ze sobą niezwiązanych. Obok wiedzy na temat tworzenia grafiki warsztatowej Adrian Frutiger posiadał również tajniki rozmaitych sposobów składania tekstów oraz technik poligraficznych.

Frutiger w swojej karierze brał udział w wielu różnych przedsięwzięciach artystycznych. Jest autorem zarówno pojedynczych znaków, symboli, krojów pism drukarskich, układów typograficznych, czy też cykli grafik, jak i wielkich projektów systemów komunikacji wizualnej, na przykład na lotniskach w Orly pod Paryżem i Charles-de-Gaulle w Roissy.

Dzisiejsi użytkownicy komputerowych programów graficznych i wydawniczych mają bardzo często do czynienia z krojami pism autorstwa tego typografa, które w większości powstawały w czasach, gdy o *desktop publishing* nikomu się jeszcze nie śniło. Świat poligraficzno-wydawniczy zna od lat jego najpopularniejszy krój pisma – Univers. Został on pierwotnie zaprojektowany w rodzinie 21 odmian w latach 1954–1957 dla potrzeb maszyny Lumitype (Photon), najnowocześniejszego wówczas francuskiego urządzenia do fotoskładu. Bardzo szybko wyprodukowano także metalowe czcionki i inne poligraficzne nośniki pisma z Universem. Dzisiaj możemy odnaleźć ten krój w katalogach wszystkich liczących się producentów fontów. Univers występuje także pod innymi nazwami, na przykład Zurich (Bitstream), USA (Corel), czy też Unitus (URW). W 1997 roku we frankfurckiej Linotype Library pod czujnym okiem mistrza zakończono prace nad rozszerzeniem kroju Univers do ponad 50 odmian grubości, szerokości i pochylenia pisma. Cała rodzina nowego kroju Linotype Univers jest dostępna jako fonty komputerowe.

Pośród używanych dzisiaj fontów znajdujemy litery projektowane przez niego w różnych latach i dla producentów z różnych krajów, takich jak: Deberny & Peignot,

Lumitype (Francja), Monotype (Wielka Brytania) czy IBM (USA). Do dzisiaj grafik współpracuje ze znaną drukarzem na wszystkich kontynentach firmą Linotype z Frankfurtu. Wydzielona z niej w 1997 roku wytwórnia fontów Linotype Library (od 2006 roku spółka-córka amerykańskiego koncernu Monotype Imaging) wprowadziła na rynek wiele dawnych krojów w wersjach cyfrowych, a także nowe pisma Adriana Frutigera. Do najbardziej popularnych pism artysty, w większości projektowanych właśnie dla Linotype, należą: Apollo, Avenir, Centennial, Frutiger, Glypha, Meridian, Ondine, Phoebus, Président, Serifa, a także stworzony razem z Akirą Kobayashim krój Nami. Spośród wymienionych zwraca uwagę czytelna, linearna antykwa Frutiger, znana też jako Humanist 777 (Bitstream), której używa się w wielu krajach jako pismo tablic informacyjnych na ulicach miast oraz w systemach komunikacyjnych metra i portów lotniczych.

W 2009 roku w bazylijskim wydawnictwie Birkhäuser ukazała się w trzech językach: niemieckim, angielskim i francuskim monografia *Adrian Frutiger – Schriften. Das Gesamtwerk*. Redaktorzy dzieła – Heidrun Osterer i Philipp Stamm – przedstawili w niej cały, imponujący dorobek literniczy Frutigera.

W latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku Adrian Frutiger podjął się poważnego zadania zleconego przez European Computer Manufacturers Association (ECMA). Chodziło o zaprojektowanie kroju pisma do automatycznego rozpoznawania w optycznych czytnikach tekstów drukowanych i maszynopisów. Podstawowym założeniem projektu miała być jednoznaczna identyfikacja znaków przez maszyny rozpoznające, a jednocześnie zachowanie maksymalnie przyjaznej dla ludzkiego oka formy graficznej liter. Powstał bardzo funkcjonalny krój OCR-B (Optical Character Recognition – Font B), który już w 1968 roku uzyskał międzynarodową normę ECMA (norma ISO w 1973). OCR-B wykorzystywany jest na przykład w automatycznym rozpoznawaniu dokumentów bankowych albo maszynopisów wydawniczych. Dzisiaj krój ten dostępny jest m.in. w postaci fontów komputerowych.

OCR-B było pismem roboczym pierwszych polskich automatycznych czytników CTM-02 i CTM-03. Maszyny te, dzięki staraniom Ryszarda Dulewicz i Romana Tomaszewskiego, zbudowano w latach siedemdziesiątych w Instytucie Cybernetyki PAN. Posłużyły do produkcji książek. Zainstalowano je w warszawskiej drukarni Domu Słowa Polskiego, gdzie wydawcy dostarczali teksty pisane krojem OCR-B na głowicowych składopisach IBM.

W 1975 roku w Warszawie i Krakowie odbywał się Kongres Association Typographique Internationale (ATypI). Adrian Frutiger był jednym z najznamienitszych jego uczestników. Przyznano mu wówczas honorowy, jubileuszowy Medal 500-lecia Drukarstwa w Polsce, a w uzasadnieniu nadania napisano, że odznaczenie otrzymał „za długoletnią współpracę z Polską, szczególnie dotyczącą pism do optycznego czytnika tekstów”.

Adrian Frutiger, dzięki wnikliwym studiom nad anatomią rozmaitych form literniczych, jest doskonale przygotowany do projektowania pism, które w naszym

europejskim mniemaniu są egzotyczne, na przykład dla alfabetów hinduskiego dewanagari, czy też hebrajskiego albo arabskiego. Takie zadania, zlecane przez producentów fotomatryc i fontów komputerowych, przyjmował z przyjemnością.

Frutiger jest mistrzem znaku. Jego doskonałe pod względem graficznym formy znaków niosą ze sobą imponującą syntezę treści komunikatu. Semiografia, jako dziedzina zajmująca się kształtem oraz znaczeniem znaku graficznego, wiele zawdzięcza Frutigerowi, tak w teoretycznej, jak i praktycznej warstwie zagadnień. Grafik jest autorem celnych książek na ten temat: *Type, Sign, Symbol* (1980), a przede wszystkim dzieła *Der Mensch und seine Zeichen* (1978), które ukazało się już w kilku językach, europejskich, w tym po polsku, a nawet w Korei. Adrian Frutiger zaprojektował wiele znajdujących się do dzisiaj w użyciu znaków firmowych czy informacyjnych. Interesuje go jednak również znak jako przedmiot grafiki warsztatowej. Wśród koneserów sztuki tego rodzaju znane są zbiory symbolicznych grafik Frutigera, jak na przykład seria wyciętych nożyczkami znaków *Matka i dziecko* albo cykl grafik *Genesis*, który jest wizualną filozoficzno-artystyczno-emocjonalną fantazją.

W 1988 roku odbyło się w gdańskim Sobieszewie międzynarodowe seminarium ATypl pod hasłem *Sign & Symbol in Typography*. Najważniejszym gościem spotkania był Frutiger, który poprowadził wówczas warsztaty graficzne. Przy okazji seminarium pokazano na Długim Targu ciekawą wystawę jego różnorodnej twórczości typograficznej i grafiki artystycznej. Wystawa w latach 1988–1989 odwiedziła galerie kilku miast w Polsce. Pokazano ją m.in. w Instytucie Wzornictwa Przemysłowego w Warszawie.

Adriana Frutigera wielokrotnie zapraszano jako jurora różnych międzynarodowych konkursów graficznych i wydawniczych. Był na przykład podporą jury i konsultantem dużego i owocnego konkursu International Digital Type Design zorganizowanego przez Linotype Library, a trwającego w latach 1994–1997. Obok niego w jury znalazło się kilku znanych grafików z Europy i USA. Wspólnie oceniali projekty nowych krojów pism przeznaczonych do digitalizacji, nadesłane przez twórców z wszystkich kontynentów.

W 1998 roku społeczność uczelniana warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych na wniosek Wydziału Grafiki przyznała Adrianowi Frutigerowi doktorat *honoris causa*. Trafność wyboru akademików nie podlega dyskusji. Uhonorowano bowiem artystę, którego dzieła obecne są na wszystkich kontynentach, głównie w grafice wydawniczej, ale też na szyldach, drogowskazach, afiszach i wszelkich innych środkach publicznej komunikacji wizualnej.

Przez długie lata Adrian Frutiger aktywnie działał w stowarzyszeniu Association Typographique Internationale – afiliowanej przy UNESCO organizacji typografów. Podobnie jak mój ojciec, nieżyjący już Roman Tomaszewski. Podczas rozmaitych prac

w ATypl zaprzyjaźnili się i zaplanowali kilka wspólnych przedsięwzięć: seminariów, wystaw czy publikacji. Niektóre doczekały się realizacji, inne nie. Ojciec nie zdążył zrealizować swojego zamierzenia i przekazać w ręce polskiego czytelnika dzieła *Człowiek i jego znaki*. Przetłumaczona przez moją mamę książka przeleżała długo, zanim udało się zainteresować nią wydawców. Dzisiaj ukazuje się już jej trzecia edycja starannie przygotowana w wydawnictwie d2d.pl. Niech będzie ona wspomnieniem przyjaźni dwóch starych komilitonów.

Andrzej Tomaszewski